

R. Simon

Haggidin ben Samuel for David

①

צְרֹרֵי הַחַיִּים

בעניני התפלה הברכות והמועדים

לחד מן קמאי

רבנו חיים ב"ר שמואל בן דוד מטודילו
תלמידם המובהק של רבנו פרץ ושל הרשב"א ז"ל

בו בירורי ההלכות והשיטות
ומנהגי רבנו פרץ והרשב"א ז"ל בעניני התפלה הברכות והמועדים
כפי שנהגו הלכה למעשה

יוצא לאור ע"פ שני כתבי יד
עם מבוא והערות

מ א ת

שמואל בלא"א רח"י שליט"א חגי ירושלמי

בעיה"ק ירושלים ת"ו
תשכ"ו

זכרני ה"י נפילת אפי"ט.
בזמן אין נובלין אפי"ט בליג

ואחר סיום התפלה היו שוהין קצת בבית הכנסת ואומ' עלנו לשבח. ומנהג בצרפת שאין אומרין אותו בתפלת המנחה אפילו בשבת, רק בשחרית ובערבית שעה שאומרים שמע ישראל.

והיוצא מבית הכנסת אל יניח חברו מתפלל ביחיד. ואמרו כי זה בתפלת ערבית, אבל בשאר תפלות אין בו חשש, כי בערבית שמא תטרף דעתו של מתפלל, שיפחד מפני המזיקין. ואמרו על רבנו יצחק הזקן שהיה מתעכב בבית הכנסת ואומר מזמורים עד שיצא האחרון.

ובשחר אחר סיום התפלה יש בו נפילת אפים. ואומ' שאין להפסיק בדברי שיחה בין סיום התפלה לנפילת אפים. ומביאין ראיה לזה מההוא עובדא דבבא מציעא (נט. ב) באשתו של ר' אליעזר לא הות מנחא [נ"א שבקא] ליה למינפל על אנפיה. ובודאי בשהיתה יודעת שעת סיום התפלה הוה, דאם לא כן מנא ידעה וכי לא היתה זזה כל היום ממנו.

ובלילה אין לו נפילת אפים, והענין יש בו דבר מקובל לחכמים כי נפילת אפים רמו למדת לילה, ואין גופלין על פניהם, וקרוב הדבר לקצוץ בנטיעות. ובלילי אשמורת נוהגין ליפול על פנים משום שהוא קרוב ליום.

והמהלך בדרך או רוכב על החמור או הולך ברגליו קיימא לן כר' אמי דאמ' בפרק תפלת השחר (ברכות ל, א) היה רוכב על החמור והגיע זמן התפלה, ישב במקומו ולא ירד מן החמור ויתפלל, שאין דעתו מיושבת עליו. [ואף] שלא במקום סכנה, ואפילו במהלך, ולא שנא ראשונות ואחרונות. ואין צריך לומר אמצעיות. ולא שנא בעי למיזל למקום קרוב ורחוק. וכן הסכימו בתוספות. וכן הוא בהלכות גדולות. ואע"ג דגבי הבינו אומ' מעומד, התם שאני שהיא קצרה ואין כאן ביטול דרך כמו בשמונה עשרה.

ומיהו הרוצה להקדים ולהתפלל בשחר קודם שיצא לדרך, שכתבנו בק"ש של שחרית, הרי זה משובח. אבל אם לא הקדים ואזיל באורחא, עבד כדאמרינן. וכן הסכים מורי הרשב"א ז"ל וזה לשונו: היכא דאזיל באורחא (וקדים) [צ"ל ולא קדים] וצלי מצלי כדאזיל ולא בעי מעומד, דאינהו לא פליגי אלא אי תפלה מעומד עדיף לכתחלה או מסמך גאולה לתפלה. [הא] בשלא הקדים מתפלל כדמהלך ושפיר דמי. והמהלך בדרך ואינו יודע לכיון הרוחות יכיון לבו כנגד אביו שבשמים. וכן הדין בסומא. ועכשיו נהגו העולם להתפלל כנגד המזרח. והטעם לפי שאנו עומדים במערבית של ארץ ישראל. ואמרו, במערב הופך פניו למזרח (ברכות שם).

גרסינן בפרק תפלת השחר (ברכות כט, ב) כל היוצא לדרך צריך שיתפלל תפלת הדרך. מאי תפלת הדרך, יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתולכני לשלום ותסעידיני לשלום ותסמכני לשלום ותחזירני לביתי לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך. ותנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי [ותגמלני] חסדים טובים ותשמע תפלתי, כי אתה שומע תפלת כל פה בא"י שומע תפלה. וזו אחת מן הברכות שאינן פותחות בברוך ואינן סמוכות ומסיימות בברוך.

ואם שכח ולא התפלל, אם לא הלך עדיין פרסה יתפלל. ואם יתר מפרסה לא יתפלל, וכן [אם] דעתו להלך עד פרסה יתפלל אבל בפחות מפרסה לא יתפלל.

ותפלה זו אפי' מד טוב אל תקרא רע

מנהג במקצת מקו בני אדם שלא שמע פורסין על שמע כ הוא לחזור ולפרונו מורי הר' פרץ. א קדיש וברכו או בהתנדב עם ברכו

הדרך השני משו הסעודה. בעניני

א. מנא לן דיני נ צריך ליטול. והנו שיעור מים לנטי טבריה מה דינם. וכלי נקוב מה די הידים ומקבלים האדם. ומתנה אז הסעודה לדבר ע בשיעורן ובברכה בשבת. יא. ענין שלימה של שעו ידבר משיברך ה ועל פת אורו ודח מה דינו. ושלא י כל אחד. ולא יבו ודברים שבאים ודגים הבאים נ ואובליאש הבאו פת. יג. מים הב יוצאים בברכתו שברכתו הטוב תנו ונברך, ואח ונזכר שלא התנ אחרונים. ויברך אלא המותר לזו רשאין ליחלק. ו

ר' מנחם ריקאנטי

פירוש

על התורה

פירוש התורה על דרך האמת לרבי מנחם מרקאנטי,
שכל ימיו התפלל להשם שיפתח שכלו הגם ובסוף
ימיו נפתחו לו כל מעיינות החכמה, והחל כותב פירוש
זה ולא הספיק לסיימו, ולפני שהשלים פרשת זאת
הברכה עלתה גשמתו לגני עדן. ונראה שחי במאה
הראשונה לאלף הששי. ועוד כתב שו"ת טעמי
המצוות על דרך הקבלה, וכן חבר ספר דינים הנקרא
פסק הלכות. הרב החיד"א טוען שראה ספר כתב יד
שבו מוזכר רבינו כתלמידו של רבי אליעזר מורמיזא
בעל ה"רוקח" אך מפקפק מצד הזמנים.

זהנה עתה גערך מחדש ונתווספו אליו תרגום לשון
הזוהר ללשון הקדש פסוק פסוק.

נדפס פעיה"ק ירושלים ת"ז

שנת מנחם בן בנימין מרקאנטי

חמור אחד מהם נשאתי וכבר ידעת מה שפירשתי בפירוש משמרה ראשונה חמור נוער:

הבדלו מתוך העדה הזאת וגומר ויפלו על פניהם וגומר. יש לשאול מדוע הקדוש ברוך הוא רוצה להמית את ישראל כולן בעון קרח וסיעתו ואם היה פשע כל ישראל בדבר כמו שנראה ממה שכתוב ויקהל עליהם קרח את כל העדה מה היתה תשובת משה ואהרן לשם יתברך האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף אבל יש לו סוד והיודע בסתרי הקבלה ידע הענין הזה ורבותינו זכרונם לברכה גלו אותו באמרם כיון שמדת הדין חלתה בעולם אינה מבחנת בין צדיק לרשע וטעם הענין אבאר לך בענין פעור ועגלה ערופה מה שיהיה די בגזירת השם. ויתכן שמלת תקצוף היא לנקבה נסתרת וכבר העירותיך על זה. ובפסוק ויפלו על פניהם נרמז סוד גדול בנפילת אפים כי לעולם צריך לכוין בתחינה וטוב לעשותה אחת התפלה בסוד סומך גאולה לתפלה לחבר את האהל להיות אחד מפני שהרמז לשכינה על כן אסור לעשות נפילת אפים בלילה שלא להפרידה מן הבנין כטעם אין אומרים בתפלת ערבית תהלה לדוד ובלילי האשמורת טוב להאריך בתפילות ובתחנונים עד נכון היום ואז יפול על פניו ויאמר אליך י"י נפשי אשא (תהלים כה' א') ובעבור פני ראיתי מנהגות חלוקות בנפילת אפים שיש מי שמטה על שמאלו מטעם כי עליך הורגנו כל היום (תהלים מד' כג') ויש מי שמטה על ימינו בסוד אשה משתוקקת לבעלה ופונה אליו בהיות המטה צפון והרום ושמאלו תחת לראשי וימינו תהבקני (שה"ש ב' ו'). אחוה דעי אף אני כי הדעת האחרון הוא עיקר כי צריך לפנות לצד צפון ולא לפנות אליה עורף והבן זה ומכאן תבין סוד שאמרו רבותינו ז"ל אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון וכו' וטעם שלא להטריח בדבר שאינו נענה ואני אעירך עליו בפסוק שמע ישראל בגזירת האל:

אל אלהי הרוחות לכל נ הנשמות כמה דאת אמר מן שנאמר צמאה נפשי לאלו בספר הזוהר [בראשית י"ז דאמצעייתא אשתלם ועביד הזה האמצעי ושלם לגמרי לכל ומכל סטרין אז נוסף בו המון שמאל ואמצע וחדוה דכולא דחדוה נפק יסודא דעלמי יצא יסוד העולם שנקרא מוסן ונשמתיך קדישין מיסוד זו קדושים ברזא י"י צבאות א הרוחות. והבן. אומרו בזאת ת

ויאמר משה אל אהרן קח ושים קטורת וגו'. כבר יד ומטעם זה עוצר המגפה כ בסוד העזאזל ובתרגום שיר המורה (שה"ש ד' ו') וכל מזיקי בוסמים וכו'. כי יצא הקצף כל בשר בא לפני כי צריך רמז יונתן בן עוזיאל ע"ה א קצף מן קדם יי' בהרמנא ל ובין החיים כטעם אשר הע

ויאמר יי' אל אהרן אתה ו שלא יתערבו הכהנים בעבדו

ספרי הלבושים לבוש התכלת

הוא לבוש הראשון מעשרה לבושי מלכות
אשר חנר הגאון מוהר"ר מרדכי יפה זללה"ה

וקרא שמו

לבוש התכלת

על שם הפסוק

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וגו'

והוא כולל

כל הדינים הכלולים בחלק הראשון מטור האורח חיים
וטעמיהם והוא אשר קראו לבעל הטור סדר היום

[נוסח הטעם מהדפוסים הראשונים]

סימנים א - רמא

מהדורה מחודשת מסודרת מחדש

באותיות מאירות עינים ברוב פאר והדר.

מוגהים ומתוקנים בהגהה מדוייקת עפ"י כל הדפוסים הראשונים
וכתבי יד. פיסוק וקיסוע מדוייק, והרגשת כל הלכה בנפרד
הוספת אלפי מראי מקומות ופענוח ראשי התיבות

ועליהם חונים

חיבור חדש של אלפי הגהות והערות ותיקונים

ממון הגאון הקדוש ר' אברהם אב"ד זעקללה"ה

בעל החסד לאברהם - זקנו של החיד"א

אשר הועתק מכתב יד קדשו בגליוני הלבושים

מלבושי יום טוב

להגאון רבי יום טוב ליפמאן הלוי העלר זעקל"ל בעל התוס' יו"ט

אל"ה רבה - אל"ה זוש"א

לרבינו הגאון מוהר"ר אליה שפירא זעקל"ל אב"ד טיקטין

מעובדים מחדש בתיקוני אלפי טעויות,

ציוני אלפי מראי מקומות והגהות והערות

ובסופו ילקוט הערות והגהות מכתבי יד גדולי ישראל

בבני אבן - רמ"א ג"ס

אפים אלא ה' במקום שיש ארון וספר תורה כתוכו (ד), אבל אם אין שם ארון וספר תורה אומרים התחנן בלא כיסוי פנים, וכן נוהגין. וסמכות אקרא דיהושע דכתיב [יהושע ה' ז'] ויפול על פניו לפני ארון ה'. ודחצר בית הכנסת י הפתוח לבית הכנסת או בשעה שהציבור מתפללין או י אפילו יחיד בביתו אומר תחנה בנפילת אפים, כן כתב מורי מהרמ"א ז"ל. ולא ראיתי נוהגין כן, ואפשר שכוונתו לומר יחיד בביתו דומיא דחצר בית הכנסת, רצה לומר שבית היחיד הוא סמוך לבית הכנסת ושומע שם כשהציבור מתפללין:

76 ג אין גופלין על פניהם ה' בלילה, והטעם כי נפילת אפים הוא להכניע למדת הלילה שהיא מדת הדין, ואם היו

נופלים בלילה היו מגבירין כחה והוי כמקצין בנטיעות ח"ו כידוע ליודעים חן. ובלילה האשמורות נוהגין ליפול על פניהם, ונ"ל טעמא מפני שהוא קרוב ליום, ומדת היום שהיא מדת הרחמים ממשמשת לבוא ולהתחבר ואין כאן קיצוץ, והמשכיל יבין וידום: * הג"ה ועיין לקמן סי' תקפ"ח סעיף ג' ג' → ד ונהגו שלא ליפול על פניהם וגם שלא לומר מומור התחנן → לא ט בבית האבל ולא בבית החתן אפילו כשיש שם ספר תורה, ולא בבית הכנסת ביום שיש בו מילה, ולא כשיש שם חתן בבית הכנסת. ונ"ל שאין בכלום מעם אחד, [א] כי הטעם בבית האבל כטעם שאין נפילת אפים בלילה שלא להגביר כח הדין ח"ו, כי האבל כבר מדת הדין מתוה

אליה זומא

(ד) והוא הדין שאר ספרים, עולת חמדי בשם שיירי כנסת הגדולה. ולא ראיתי נוהגין כן. גם לפי זה הא אין בית שאין שם מזוזה. גם בכנסת הגדולה גופיה משמע קצת דווקא בבית המדרש דינא הכי:

מלבושי יו"ט

קלא [א] כי הטעם וכו'. ולמה ליה לנדום מלבו וטעמא מוצר בשם שינוי הלקט צ"י משום דלחקש לחג שנאמר והפכתי מגיכם לאבל ע"כ. ויש למאוס נפקותא דנדר דכשאין אבל במקום שמת המת, ופעמי' שרגילין להתפלל לשם מכל מקום שיין מדת הדין ממוחה במקום ההוא. ומיהו יש לומר דאף טעמא דמדת הדין, שאין מדת הדין כשאין אבל:

אליה רבא

ה שיש ארון וס"ת וכו'. הוא הדין אפילו יחיד צנינו ונפל שיש ס"ת בלא ארון, וכ"כ דוקא סי' שכ"ד. כתב עולת חמדי [סק"ז] בשם שיירי כנסת הגדולה [הגהות צ"י אות ו'] דשאר ספרים דינו כספר תורה, ולא ראיתי נוהגין כן. ועוד דלפ"ו סתם בית יש צו מוזה. ועוד סמכות על פסוק לפני ארון ה' ויש היה ס"ת, גם בכנסת הגדולה גופיה משמע קצת דוקא צנינו המדרש דינא הכי, וז"ע:

ומג"א [שם] כתב דוקא בשעה שהצבור אומרים תחנן אומר עמיהם: (סעיף ג) ה בלידה וכו'. כתב מג"א [סק"ט] אס ממשין חפלת מנחה עד הלילה אין נופלין ע"כ. וכן מסתבר. ודומק לומר שעדיין נחשב ליום צום. וע"ל ס"ס רל"ד. ועוד הא נפילת אפים רשות כמ"ש הפוסקים, ומ"מ אפשר שיאמרו רחום וחנון בלא נפילת אפים ו'. כתב עולת חמדי [סק"ג] בשם מהר"י [אטהב] דלחצר חנות לילה נופלין, וכ"כ שיירי כנסת הגדולה [הגהות צ"י אות ט]. כתב מג"א [שם] נראה לי לדגב צנינו מלכנו כדי ליפול מצעוד יום ע"כ, משמע בצין השמשות אין נופלין. אבל הט"ו [סק"ח] כתב כל זמן שאין ודאי לילה נופלין, ואולי משום צין השמשות אין מלגלין:

ו הפתוח לבית הכנסת וכו'. ועפ"ו נוהגין ליפול צעורת צית הכנסת, ואס פתח נעול נופלים בלא כיסוי, כ"כ עולת חמדי [סק"ג] [א] בשם מהר"ל [שם אות יג]. ומימא אס נופל מה לי צנינו. וצמיהר"ל גופיה לא כתב כן אלא זה לשונו, יאמר תחנה בלי כסוי עינים דא לא מני מקיים ויפול וכו', משמע דר"ל דיאמר תחנן בלי נפילה כלל, וקרי לנפילה כסוי עינים כיון שמסתין צניפילה, וזה נמי כוונת רמ"א ולבוש צמ"ש אומרים התחנן בלא כיסוי פנים, דהא כתב להדיא הרוקח שאין נופלין במקום שאין ספר תורה. וכן משמע בצמנהגים [שירושא שחרית של מו"ל וכלל אחרונים], אלא ודאי נפילת אפים קרוי כיסוי פנים, וזה ברור ה', ועיין בהגהת מנהגים [שם אות יג]:

ט בבית האבל וכו'. הטעם כתב הלבוש שלא להגביר כח הדין כמו בלידה, וצמתו ומילה [ה] טעם משום שמתה. כתב מלבושי יו"ט [צ"י] משום דלחקש לחג שנאמר וטעם מלבו, הא י והפכתי מגיכם לאבל ע"כ. ויש למאוס נפקותא דנדר, דכשאין אבל במקום שמת המת, שאע"פ שרגילין להתפלל שם מ"מ שיין מדת הדין ממוחה במקום ההוא. ומיהו י"ל דאף לטעמיה דמדת הדין, שאין מדת הדין כשאין אבל. ובשיירי כנסת הגדולה [הגהות צ"י אות יד] כתב דלפי טעם הלבוש אומרים תחנן ולמנח צנינו האבל ע"כ. וקשה הא כתב הלבוש גופיה שלא לומר מומור התחנן, ונראה כוונתו שלא כתב הלבוש טעם זה דדומיא דלילה אלא לומר שיש עוד טעם צניפילת אפים ולהיזהר בך חף למי שאין סובר דרש דהפכתי מגיכם לאבל, וכמ"ש הדרישה [נפישא סק"ח] דס"ל להטור דלדרישה דמקרא משמע דאבל היפך החג, אבל באמת ס"ל נמי דרש דשצני הלקט דהפכתי מגיכם לענין אמירת תחנן. ונ"ל דעת הלבוש דמ"מ למנח יאמר, כיון שיש כמה ימים שאין אומרים תחנן ואומר למנח, וס"ל דאבל לאו כתב ממש הוא, כנ"ל וכן עיקר. ועוד י"ל דלכתי כתב הלבוש טעם לחלק, כי כשהתן צנינו הכנסת אין אומרים תחנן וכשאבל צנינו הכנסת אומרים, כמ"ש שיירי כנסת הגדולה [שם אות ט] נוהגין דשאר הקהל אינן נגררים אחר אבל כיון שאינו צנינו. אבל צמ"ו [סק"ט] ומג"א

ז אפילו יחיד בביתו וכו'. פירש הלבוש שבית היחיד הוא סמוך לבית הכנסת ושומע שם כשהציבור מתפללין. ונ"ל אפילו פתח צית הכנסת נעולה. וכן פירש שיירי כנסת הגדולה [הגהות צ"י אות ו'] לחד פירושא. והא דלחצר צית הכנסת שצמנתי קודם זה מיירי כשאין בשעה שהצבור מתפללין. וראיה לזה נ"ל מדכתב האגור [פי' קמ] הטעם דיחיד צנינו, משום דאפילו מחילה של ברזל אינה מפסקת צין ישראל לאציהם שבשמים, א"כ מה לי צפתח נעולה, וכ"מ לעיל סי' נ"ה סעיף כ', ולאפוקי מפירוש שני שכתב שיירי כנסת הגדולה שם. ומיהו טעמא נ"ל דלריך שיהיה שלא יהא טעיון מפסיק צין צית הכנסת לצנינו כדלעיל, דשם נמי כתבו הטעם דאפילו מחילה וכו', וכן הדין לעיל סי' קכ"ח סעיף כ"ד צעם שלפני כהנים ומזידיהם דאפילו מחילה וכו' כנ"ל, וכ"מ צמג"א [סק"ח], ועיין צבאר שבע דף נ"ו [סוטה לא ע"ב ד"ה אפילו מחילה]. ודעת הט"ו [סק"ז] כשהצבור מתפללין יחיד צנינו נופל על פניו חף שאין שומע שהצבור מתפללין.

הגהות והערות

ה עיין במאמר מרדכי סק"ט שמיישב דברי העו"ת. ון עיין בפרי מגדים משב"ז סק"ח שפסק כן, ומסביר הטעם דנפילת אפים הוא בכדי להכניע מדת הדין שנקרא לילה, וזה אין לעשות בלילה, אבל בלא נפילת אפים אין חשש לומר מומור תהילים.

לבוש הלכות נפילת אפים סימן קלא התכלת שלא

כנגדו והוי כמו קיצוץ ח"ו דן זי. [ב] (ה) והטעם בחתן ובמילה מפני ששוריים בשמחה ועת התעוררות מרת הרחמים כמו בשבת ויו"ט: * הג"ה ועיין לקמן סימן תקמ"ו סעיף ד' וסימן תקכ"ט סעיף ז': לכן אין גופלין שלא לעורר מרת הדין בעת הרחמים. ודוקא באותו בית הכנסת שהחתן או המילה שם, אבל בבתי כנסיות אחרות שיש בעיר אומרים שם תחנון באותן בתי כנסיות שאין החתן או המילה שם.

הגהות מוהר"א אזולאי

ד] ועוד דאבל אחקש לחג שנאמר והפכתי תיכם לאבל. ה] ונהגו העולם כל שבעת ימי החופה.

מלבושי יו"ט

[ב] והטעם בחתן ומילה וכו'. גם צוה נראה לי לפי שהא' יום טוב ומג שלו שהרי אין נושאין נשים נמועד, לפי שאין מערבינן שמחה בשמחה:

אליה זוטא

(ה) הקשה מלבושי יו"ט למה לו לבדות טעם מלבו הא מבואר בבי"ב בשם שבולי לקט משום דאתקש לחג שנאמר והפכתי תיכם לאבל. וראיתי תירוץ על זה בשיירי כנסת הגדולה דס"ל ללבוש דאומרים למנצח בבית האבל, ואי לטעם ב"י אין אומרים נמי תחנון ולמנצח. וכתב במלבושי יו"ט דכשאין אבל במקום שמת המת ואפילו הכי מתפללין שם אומרים מזמור התחנון, שאין מרת הדין כשאין אבל בבית המת. וכתב בטי"ז יו"ד סימן שע"ו דאחר גמר התפלה אומרים תחנון בבית האבל ואין אומרים הלל בראש חדש עד כאן. וכתב בשיירי כנסת הגדולה סימן תכ"ב דבספרד נוהגין לאומרו על פי דברי כל בו, וראיתי בספר תניא סימן ס"ח דדוקא בר"ח שאין הלל חיובא, אבל בתנוכה אומרים הלל. ובעשרת ימי התשובה אומרים אבינו מלכנו. וכתב בכנסת הגדולה דאפילו יתום שמת לו אביו קודם שנולד אין אומרים נפילת אפים ותחנונים:

(ו) ה"ה ואחרונים הסכימו דאין אומרים אפילו במנחה כשמתפללין אצל התינוק. ומשמע בשיירי כנסת הגדולה אף שמלין בבית, אם בעלי הברית מתפללין בבית הכנסת אין אומרים תחנון בבית הכנסת בשחרית:

אליה רבא

[סק"ן] משמע דאין אומרים גם למנצח ושיר מזמור, והנלענ"ד כתבתי. מ"מ האכל עצמו אפסר דלא יאמרנו. כתב שיירי כנסת הגדולה [נס] אוח ית' דאפילו ציתוס שמת לו אביו קודם שנולד אין אומרים תחנונים ונפילת אפים ע"כ. ונ"ל משמע מתוך דרשות מהר"ש [נ"י מקנ] שהצ"ח מלבושי יו"ט צ"ט צ"ט [סק"ן] דציוס צ"ו וה' יהיו כולם צבית הכנסת עד אחר קריאת המורה וחס"כ ילכו למנין אלל אלל, אף שהאכל הוא גדול הדור. וע"ל ס' ס"ט [א"י סק"ג] אין יתנהג שם צפריסת שמש.

וכתב הט"ז ליו"ד ס' שע"ו [סק"ב] זה לשונו, כתב הרוקח [נ"י שנו] שאחר גמר התפלה אומרים תחנון ע"כ. ומימא דהכא [נסק"ט] כתב הט"ז דלא יאמרו האחרים אפילו צביתו דלריך לומר חיקף אחר תפלת י"ח כדברי השק"ן, ואפילו והוא רחוס לא יאמרו אוחו ע"כ. ואולי מפרש לדברי רוקח בשאר תחנונים כגון למנצח. אלל לא משמע הכי צט"ו גופיה שם, וגם לפחות היה לו להזכירו. ועוד דכבר כתבתי [נסק"א] אין התחינה מתקבלת אלל מיד אחר התפלה אלל מ"מ מתקבלת. כתב הט"ז שם זה לשונו, ואין קורין שם הלל בראש חודש לפי שיש שם חגיגות, לכך אין אומרים לא המחים יהללו יה משום לעג לרש עכ"ל. ולא הצנתינו עד שמלאתי צדוקה ס' (ש"מ) [שט"ז] זה לשונו, אין קורין הלל בר"מ, חדא משום דאין אומרים דבר שמחה, ועוד משום לוועג לרש, כי הגשמה אוננת שם ואם יאמרו לא המחים וכו'. ותו דעשרה שפרשו מלצור כיחידים דמי ע"כ. וא"כ מ"ש הט"ז לפי שיש שם חגיגות ר"ל של נשמה. וכתב מהרי"ל ה' תנוכה [אוח ית'] דאין אומרים הלל בתנוכה, אלל מטעם אחרון שכתב הרוקח דעשרה שפירשו מלצור וכו' משמע לי דבתנוכה אומרים, דהלל חיובא הוא אף ליחיד, וכן נ"ל עיקר, דטעמים ראשונים אינם אלל סמך ואינם כדאי לדחות מה שהוא מלד החיוב. ועוד הא כתב בשיירי כנסת הגדולה ס' תכ"ב [נהגות טור אוח ה] שנוהגים לאומרו צפריסת אף בראש חודש על פי דברי כלבו ע"כ, א"כ אין לנו

הגהות והערות

[ז] ועוד טעם אחר והיינו משום דאתקש לחג שנאמר והפכתי תיכם לאבל (הג"ה מדפו"ד שהלבוש השמיט). ועי' בא"ר כאן סק"ט בשם המלבושי יו"ט שהקשה אמאי לא הביא הלבוש טעם זה. ח] עיין בפרי מגדים משב"ז סק"ט דמכריע דדינו כישראל גמור ואין אומרים תחנון. ט] עיין בפרי מגדים משב"ז ס"ק יא שחולק בזה, ועי' מאמר מרדכי ס"ק יא.

8

Shapira, Elijah ben Benjamin Wolf

ספר

אלִיָּהּ רַבָּה

חיברו וגם יסדו הגאון הגדול המפורסם
מוהר"ר אלִיָּהּ שפירא זצ"ל
שהיה ריש מתיבתא ודרשן דק"ק פראג

בן הגאון כמוהר"ר זואלף
שהיה אב"ד דמדינת פיהם

בן הגאון הגדול המפורסם בדורו מוהר"ר שמעון
שהיה אב"ד ור"מ בק"ק פראג

(נוסח השער בדפוס ראשון)

נסדר ונדפס מחדש בהגהה מדויקת
באותיות מאירות עינים בהידור רב

בעיה"ק ירושלים תובכ"א

בשנת תשנ"ט לפ"ק

תחנון וכשאבל בבית הכנסת אומרים כמו שכתב שיירי כנסת הגדולה שם נוהגין דשאר הקהל אינן נגררים אחר אבל כיון שאינו בביתו. אבל בט"ז ומגן אברהם משמע דאין אומרים גם למנצח ושיר מזמור, והנראה לעניות דעתי כתבתי, מכל מקום האבל עצמו אפשר דלא יאמרנו. כתב שיירי כנסת הגדולה דאפילו ביתום שמת לו אביו קודם שנולד אין אומרים תחנונים ונפילת אפים, עד כאן. ונראה לי משמע מתוך דרשות מהר"ש שהביא מלבושי יום טוב בסימן מ"ט דביום שני וחמישי יהיו כולם בבית הכנסת עד אחר קריאת התורה ואחר כך ילכו למנין אצל אבל אף שהאבל הוא גדול הדור, ועיין סימן ס"ט איך יתנהג שם בפריסת שמע. וכתב הט"ז ליו"ד סימן שע"ו וזה לשונו, כתב הרוקח שאחר גמר התפילה אומרים תחנון, עד כאן. ותימא דהכא כתב הט"ז דלא יאמרו האחרים אפילו בביתו דצריך לאומרו תיכף אחר תפילת שמונה עשרה כדבריש הסימן ואפילו והוא רחום לא יאמרו אותו, עד כאן. ואולי מפרש לדברי רוקח בשאר תחנונים כגון למנצח, אבל לא משמע הכי בט"ז גופיה שם, וגם לפחות הוה ליה להזכירו, ועוד דכבר כתבתי אין התחינה מתקבלת אלא מיד אחר התפילה אבל מכל מקום מתקבלת. כתב הט"ז שם זה לשונו, ואין קורין שם הלל בראש חודש לפי שיש שם אנינות לכך אין אומרים לא המתים יהללו יה, משום לעג לרש עד כאן לשונו, ולא הבנתי עד שמצאתי ברוקח סימן ש"מ זה לשונו, אין קורין הלל בראש חודש חדא משום דאין אומרים דבר שמחה ועוד משום לועג לרש כי הנשמה אוננת שם ואם יאמרו לא המתים וכו', ותו דעשרה שפירשו מציבור כיחידים דמי, עד כאן. ואם כן מה שכתב הט"ז לפי שיש שם אנינות רצה לומר של נשמה. וכתב מהרי"ל הלכות חנוכה דאין אומרים הלל בחנוכה אבל מטעם אחרון שכתב הרוקח דעשרה שפירשו מציבור וכו', משמע לי דבחנוכה אומרים דהלל חיובא הוא אף ליחיד, וכן נראה לי עיקר דטעמים ראשונים אינם אלא סמך ואינם כדאי לדחות מה שהוא מצד החיוב, ועוד הא כתב בשיירי כנסת הגדולה סימן תק"ב שנוהגים לאומרו בספרד אף בראש חודש על פי דברי כלבו, עד כאן. אם כן אין לנו להוסיף אף בחנוכה, וכן מצאתי בספר תניא סימן ס"ח, שוב מצאתי במגן אברהם שכתב דבחנוכה יאמר כל אחד הלל בביתו, עד כאן, והנראה לעניות דעתי כתבתי. באליהו זוטא כתבתי בעשרת ימי תשובה אומרים אבינו מלכנו. כתב אבודרהם הלכות תשעה באב דאין אומרים בבית אבל ואני זאת בריתי דאבל אסור בתלמוד תורה, אבל מגן אברהם כתב בשם כנסת הגדולה דאומרים ולא הזכיר מאבודרהם, ונראה דאבל לא יאמר ויהי נועם דאסור במלאכה אף דדבר אבד מותר כמו בתשעה באב בסימן תקנ"ט כן כתב מנהגים. כתב בתשובת מהר"ם מרוטנבורג סימן תר"ג בזמן שיש מאורע וצריך לרחמים יבקש ויפול על פניו אפילו בשבת

זה מיירי כשאין בשעה שהציבור מתפללין, וראיה לזה נראה לי מדכתב האגור הטעם דיחיד בביתו משום דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים אם כן מה לי בפתח נעולה, וכן משמע לעיל סימן נ"ה סעיף כ' ולאפוקי מפירוש שני שכתב שיירי כנסת הגדולה שם. ומהאי טעמא נראה לי דצריך שיהיה שלא יהא טינוף מפסיק בין בית הכנסת לביתו כדלעיל, דשם נמי כתבו הטעם דאפילו מחיצה וכו' וכן הדין לעיל סימן קכ"ח סעיף כ"ד בעם שלפני כהנים ומצידיהם דאפילו מחיצה וכו' כנזכר לעיל, וכן משמע במגן אברהם, ועיין בבאר שבע דף נ"ו. ודעת הט"ז כשהציבור מתפללין יחיד בביתו נופל על פניו אף שאין שומע שהציבור מתפללין, ומגן אברהם כתב דוקא בשעה שהציבור אומרים תחנון אומר עמהם:

סעיף ג

76 ח בלילה וכו'. כתב מגן אברהם אם ממשיך תפילת מנחה עד הלילה אין נופלין, עד כאן. וכן מסתבר ודוחק לומר שעדיין נחשב ליום בזה, ועיין לקמן סוף סימן רל"ד, ועוד הא נפילת אפים רשות כמו שכתבו הפוסקים, ומכל מקום אפשר שיאמרו רחום וחנן בלא נפילת אפים. כתב עולת תמיד בשם מהר"י דאחר חצות לילה נופלין וכן כתב שיירי כנסת הגדולה. כתב מגן אברהם נראה לי לדלג אבינו מלכנו כדי ליפול מבעוד יום, עד כאן. משמע בבין השמשות אין נופלין, אבל הט"ז כתב כל זמן שאין ודאי לילה נופלין ואולי משום בין השמשות אין מדלגין:

סעיף ד

ט בבית האבל וכו'. הטעם כתב הלבוש שלא להגביר כח הדין כמו בלילה ובחתן ומילה טעם משום שמחה, כתב מלבושי יום טוב למה לו לבדות טעם מלכו, הא הטעם בשבלי הלקט בבית יוסף משום דאיתקש לחג שנאמר והפכתי חגיכם לאבל, עד כאן. ויש למצוא נפקותא בדבר דכשאין אבל במקום שמת המת שאף על פי שרגילין להתפלל שם מכל מקום שייך מדת הדין מתוחה במקום ההוא, ומיהו יש לומר דאף לטעמיה למדת הדין שאין מדת הדין כשאין אבל. ובשיירי כנסת הגדולה כתב דלפי טעם הלבוש אומרים תחנון ולמנצח בבית האבל, עד כאן. וקשה הא כתב הלבוש גופיה שלא לומר מזמור התחנון, ונראה כוונתו שלא כתב הלבוש טעם זה דדומיא דלילה, אלא לומר שיש עוד טעם בנפילת אפים ולהיזהר בכך, אף למי שאין סובר דרש דהפכתי חגיכם לאבל, וכמו שכתב הדרישה דסבירא ליה להטור דאדרבה דמקרא משמע דאבל היפך החג, אבל באמת סבירא ליה נמי דרש דשבלי הלקט דהפכתי חגיכם לענין אמירת תחנון. ונראה לי דעת הלבוש דמכל מקום למנצח יאמר כיון שיש במה ימים שאין אומרים תחנון ואומר למנצח, וסבירא ליה דאבל לאו כחג ממש הוא כנזכר לעיל ורז עיקר וטור יש לומר דלהר"י רתר

שלחן ערוך אורח חיים

סימנים א' - רמ"א

עם הפירושים הקדומים
ראשוני מפרשי השלחן ערוך אורח חיים

נחלת צבי * עמרת צבי

למוה"ר הגאון המפורסם מגדולי הפוסקים

ר' צבי ב"ר יוסף ב"ן זצ"ל

נדפס לראשונה בקראקא שנת ת"ו

עזלת תמיד

למוה"ר הגאון המפורסם מגדולי הפוסקים

ר' שמואל ב"ר יוסף זצ"ל

נדפס לראשונה באמשטרדם שנת תמ"א

מהדורה חדשה באותיות מאירות עינים עם פנים השו"ע
מונה היטב ומפוסק בהוספת אלפי ציונים ומראי מקומות

זכרון אהרן

פעיה"ק ירושלים ת"ו, תשס"ג

עולת תמיד

כתב הריב"ש כתשובה [סי' תיב] בשם רש"י, וכן מבואר בבראשית רבה עכ"ל. והעידו [כשור"ת מהר"י ברונא סי' קמז] על מהר"י ווייל דלעולם נפל על צד ימין. כתב במהר"ל [תפלה אות יב] דש"צ היושב ואחוריו לצד דרום יפול על צד ימין כדי שיכפוף ראשו לצד התיבה, וסימן וימינו תחבקי ע"כ. וכן העתיק המטה משה [סי' רז] לשון מנהגים אין הותמין בתחנון ברוך אתה ה' שומע תפלה אלא אומר עד יבושו רגעי. כתב בהגהות [מיימוני] [מנהגים] [שחרית של חול אות יא] הטעם דמסתריין פניהם כשאומרים תחנון, משום דישאל היו משתחוים בעזרה היה רחוק בין כל אחד ואחד ד' אמות כדי שלא ישמע אחד מתבירו מה שהוא אומר. ולפי טעם זה ודאי דאין לחלק בין מקום ס"ת, למקום שאין ס"ת, אך איכא לחלק בין יחיד המתפלל בפני עצמו בין הוא מתפלל עם הצבור:

ה' ולאחר שנפיל על פניו. מדברי הזוהר פרשת במדבר [קכ ע"ב] משמע דיש לומר מזמור [תהלים כה] אליך ה' נפשי אשא אחר שסיים רחום ותנון והתודה על חטאיו, ויכוין דמוטר עצמו למיתה כשביל חטאיו ואינו נותן עוד נשמתו בפקדון כמו בלילה, ובכוונה זאת מתכפר על חטאים שחייב עליהם מיתה, כמה דאמר [ישעיה כב, יז] אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון, אך הזהיר מאוד בזה דבעי לכוין כוונה זאת בכל לבו ואי לאו ח"ו גורם מיתה לעצמו בלא זמנו, משום דכתוב [תהלים קא, ז] דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. והמנהג להתכנסות בטלית או בסודר ולא ליפול על יד עצמו מפני שכתובין שם עונות של אדם, כנסת הגדולה מהדורא בתרא [הגהות ב"י אות י]:

א (סעיף ג) יג אין נפילת אפים בלילה וכו'. כן כתב הרב הגדול מהר"י אבובה בשם ספר צרורות [צנור החיים עמוד יח] וזה לשונו, בלילה אין נפילת אפים, והענין כי כבר מקובל לחכמים כי נפילת אפים רמז למידת הלילה. והא דנופלים על פניהם בלילה אשמורת, מפני שהוא קרוב ליום עכ"ל. וכתב אם הוא אחר חצות לילה נופלים וקודם חצות יאמר המזמור וזלה נפילת אפים:

ב ובשעה שהצבור מתפללין וכו'. ובספר לבוש אינו מסכים לדברי הרב כפשוט דבריו, ומפרש דהרב מיירי ביחיד דביתו סמוך לבית הכנסת ושומע כשהצבור מתפללין ואפילו אין פתחו פתוח לבית הכנסת, אבל בלאו הכי מתפלל תחנה בלא כיסוי פנים:

ד (סעיף ד) יד נהגו שלא ליפול וכו'. והטעם משום דנפילת אפים גם בצבור הוא רשות ולפיכך הקילו בו בבית האבל וכו'. והטעם כתב השבלי הלקט [סי' ז] משום דאתקש לחג דכתוב [עמוס ה, ז] והפכתי חגיכם לאבל, והלכך גם אין אומרים וידוים ותחנונים בבית האבל. וכתב בכנסת הגדולה [בשירי הגהות ב"י אות יח] דאף ביתום שמת אביו קודם שנולד אין נפילת אפים ותחנונים:

ה ואלא בבית החתן. כן כתב מבואר בטור, ופי' אם מתפללין בבית שיש בו החתן ביום החופה אין נופלים על פניהם:

ו ואלא בבית הכנסת ביום המילה וכו'. וזה לשון שיבלי הלקט [סי' ז] בשם רבינו יהודא, מצאתי ביום המילה אין נופלים על פניהם בכנסת אשר שם המילה, ואם הוא יום שני או חמישי אין אומרים תחנונים ולא והוא רחום ואין נופלים על פניהם. ואם חלה המילה בתענית צבור מתפללין סליחות ואומרים וידיו ואין נופלים על פניהם, והטעם משום דמצות מילה קיבלו עליהם בשמחה דכתיב [תהלים קיט, קטב] שש אנכי על אמרתך. ואין חילוק לבן ישראל או בן שפחה שנימול לשמונה:

ז אף על פי שהוא בבית הכנסת האחרת. כן משמע ג"כ מדברי שבלי הלקט הנ"ל:

ח אף על פי שמתפללין אצל התינוק. ומהרש"ל והב"ח [ס"ד] חולקים עליו וסוברים דאם מתפללין אצל התינוק גם במנחה אין נופלים על פניהם, וכן המנהג בקצת מקומות, וכן יש לישב דברי הגהות מיימוני [תפלה פ"ה אות ש]:

ט נהגו שלא ליפול בהמשה עשר באב וכו'. כן כתב הב"י, ואף על גב דעכשיו בטלה מגילת תענית [ע"י ר"ה יש ע"ב], מכל מקום לענין נפילת אפים שהוא רשות ליה מנהגא לבטל:

י ואלא בראש חדש ולא במנחה שלפניו. הטעם בראש חדש משום דאקרי מועד, ולא במנחה שלפניו משום דק"ל [נשם ל ע"ב] דאם באו עדים מן המנחה ולמעלה דנוהגים אותו יום

ה' ולאחר שנפיל על פניו. מדברי הזוהר פרשת במדבר [קכ ע"ב] משמע דיש לומר מזמור [תהלים כה] אליך ה' נפשי אשא אחר שסיים רחום ותנון והתודה על חטאיו, ויכוין דמוטר עצמו למיתה כשביל חטאיו ואינו נותן עוד נשמתו בפקדון כמו בלילה, ובכוונה זאת מתכפר על חטאים שחייב עליהם מיתה, כמה דאמר [ישעיה כב, יז] אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון, אך הזהיר מאוד בזה דבעי לכוין כוונה זאת בכל לבו ואי לאו ח"ו גורם מיתה לעצמו בלא זמנו, משום דכתוב [תהלים קא, ז] דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. והמנהג להתכנסות בטלית או בסודר ולא ליפול על יד עצמו מפני שכתובין שם עונות של אדם, כנסת הגדולה מהדורא בתרא [הגהות ב"י אות י]:

א (סעיף ג) יג אין נפילת אפים בלילה וכו'. כן כתב הרב הגדול מהר"י אבובה בשם ספר צרורות [צנור החיים עמוד יח] וזה לשונו, בלילה אין נפילת אפים, והענין כי כבר מקובל לחכמים כי נפילת אפים רמז למידת הלילה. והא דנופלים על פניהם בלילה אשמורת, מפני שהוא קרוב ליום עכ"ל. וכתב אם הוא אחר חצות לילה נופלים וקודם חצות יאמר המזמור וזלה נפילת אפים:

ב ובשעה שהצבור מתפללין וכו'. ובספר לבוש אינו מסכים לדברי הרב כפשוט דבריו, ומפרש דהרב מיירי ביחיד דביתו סמוך לבית הכנסת ושומע כשהצבור מתפללין ואפילו אין פתחו פתוח לבית הכנסת, אבל בלאו הכי מתפלל תחנה בלא כיסוי פנים:

ד (סעיף ד) יד נהגו שלא ליפול וכו'. והטעם משום דנפילת אפים גם בצבור הוא רשות ולפיכך הקילו בו בבית האבל וכו'. והטעם כתב השבלי הלקט [סי' ז] משום דאתקש לחג דכתוב [עמוס ה, ז] והפכתי חגיכם לאבל, והלכך גם אין אומרים וידוים ותחנונים בבית האבל. וכתב בכנסת הגדולה [בשירי הגהות ב"י אות יח] דאף ביתום שמת אביו קודם שנולד אין נפילת אפים ותחנונים:

ה ואלא בבית החתן. כן כתב מבואר בטור, ופי' אם מתפללין בבית שיש בו החתן ביום החופה אין נופלים על פניהם:

ו ואלא בבית הכנסת ביום המילה וכו'. וזה לשון שיבלי הלקט [סי' ז] בשם רבינו יהודא, מצאתי ביום המילה אין נופלים על פניהם בכנסת אשר שם המילה, ואם הוא יום שני או חמישי אין אומרים תחנונים ולא והוא רחום ואין נופלים על פניהם. ואם חלה המילה בתענית צבור מתפללין סליחות ואומרים וידיו ואין נופלים על פניהם, והטעם משום דמצות מילה קיבלו עליהם בשמחה דכתיב [תהלים קיט, קטב] שש אנכי על אמרתך. ואין חילוק לבן ישראל או בן שפחה שנימול לשמונה:

ז אף על פי שהוא בבית הכנסת האחרת. כן משמע ג"כ מדברי שבלי הלקט הנ"ל:

ח אף על פי שמתפללין אצל התינוק. ומהרש"ל והב"ח [ס"ד] חולקים עליו וסוברים דאם מתפללין אצל התינוק גם במנחה אין נופלים על פניהם, וכן המנהג בקצת מקומות, וכן יש לישב דברי הגהות מיימוני [תפלה פ"ה אות ש]:

ט נהגו שלא ליפול בהמשה עשר באב וכו'. כן כתב הב"י, ואף על גב דעכשיו בטלה מגילת תענית [ע"י ר"ה יש ע"ב], מכל מקום לענין נפילת אפים שהוא רשות ליה מנהגא לבטל:

י ואלא בראש חדש ולא במנחה שלפניו. הטעם בראש חדש משום דאקרי מועד, ולא במנחה שלפניו משום דק"ל [נשם ל ע"ב] דאם באו עדים מן המנחה ולמעלה דנוהגים אותו יום

ח"ל
צבור
ק"ג
למה
דברי
כאן
לומר
ובור
סוף
דברי
פטר
דברי
למה
הוא
בית
הוא
שם
"כ:
ז"ל
ית
ל:
קט
קט
ם,
ז'
תן
ים
לין
ים
י'
ים
י'
ד
ז'
ד'
ז'

ג. מהר"י אבוהב בשם ספר זכרות לצור החיים עמוד י"ח: ריקניטי פרשת קרח לג' ג.
 ד. שגלי הלקט (ח) [סימן ג']

←

עמרת זקנים

ג] נהגו ש"א יצ"פ על פניהם לא בבית האב"ד כד' אפילו כשיש שם ספר חזרה. ועוד יש טעם משום כדו שלא לעורר ולהבייר מרת הדיון. [ולטעם קט"ז]. ולפי זה אומרים סליחות בבית באבל אבל לא ויריין וחתימות:

הגהות והערות

כז] בדפוסים ראשונים כש"ע שם כתוב ונלמד שלא יפסקו כוחי [נ"א] גוי [שאלוניקי שכ"ח]. ונדפ"א שנו מיראת הצנור וכתב עכ"ס, וכמו שם המ"א ס"ק טו ח"ל: נראה לי שר"ל שלא יחא עבודת אילניס מתפקת, אבל עובד עבודת אילניס אינו מפקיק:

כז] עיין סימן רל"ז [גה"ה]: [ג"ה"ה] שם כתב על בית הכנסת שיש בו חתן ולא כתב על בית החתן, אך צנור כתב שאין נופלין צנית החתן: כט] עיין עמרת זקנים קט"ז:

ל] ע"פ הכל ט, וכ"כ לגטי שרד ומקור מיס, וכן פירש מהר"ש:

לא] נראה ד"ל המ"א עם ריקניטי:
 לב] הכוונה לנאר היעב לר"א אשכנזי מטיקטין, ולפנינו צו"ד הוא נס"ק ב: [ג] בבתי"א כתוב צין לפניו [לאפוקי כו] וצין לאחוריו: [ד] אין זה טעם הרוקח, אלא כך הוצא הבי"ד ד"ה ח"ל שגלי בשם שגלי הלקט סימן ל דנין משעה צ"ב, דליקיי אלא ואלא אומקט נהג:

לח] עיין הגהות המנהגים עמוד כו אות טו, ש"כ הצ"ח דין זה בשם מה"ד:

[סימן קסח] בשם מהר"י מולין דאפילו יחיד שהו עומד חוץ לצית הכנסת יכול ליפול תחנון עם הצבור, דמחיה של צרול אינה מפסקת, [ע"כ]. ונראה דלענין (ט) כיסוי פנים קאמר, עכ"ל [דריי משה]. משמע דוקא בשעה שהצבור (י) אומרים תחנון אומר עמהם, (י) ועיין סימן נ"ה סעיף כ', והוא

הדין כאלן: **ד ט קרוב ימים. ד** וצרכני"ט פרשת קרח [לט, ג] כתב להאריך בסליחות עד נכון היום ואז יפלו על פניהם, עכ"ל. ומנהג זה לא יתכן בערב ראש השנה, עיין סימן (ט) תקפ"א [סעיף ג וס"ק ג].

ונראה לי דאם נמשכה תפלת מנחה עד הלילה לכולי עלמא אין נופלין, דתחלת הלילה תגזרת הדיין, מה שאין כן אחר חלות הלילה. ונראה לי לדלג אצטו מלכתו כדי ליפול מצדוד יוס"ל י בבית האב"ד. אין אומרים שם (י) תחינה (י) ולמנחת (שיר) [ושיר] (י) מונמור (צ"י) יו"ד סוף סימן שצ"ג ד"ה כתב הכל צו בשם כל צו סימן קוד פ"ב פה, א]. וכן נוהגין בקונטניניא. אבל ואני (י) זאת צרימי אומר (כנסת הגדולה הגה"ט). ואין אומרים שם הלל, אפילו צתנוכה (מהר"י"ל הלכות חנוכה עמוד טו, מעגלי דק"ח ענין חנוכה מת, ג). אבל התניא [סימן סח] כתב דדוקא צראש חדש אין אומרים הלל, שאינו אלא מנהג, אבל צתנוכה אומרים. וז"ל הרוקח [סימן שטו], אין אומרים הלל דהוי דבר שמהה. ומו, דעשרה שפירשו את הצבור כיחידים דמי, עכ"ל. משמע דצתנוכה אומרים, דהא יחיד גומר צו לכולי עלמא. ועיין מה שכתוב [סיף] סימן תרצ"א צנור דכל עשרה (ט) מיקרי יצבור, ולכן נראה לי דצתנוכה טוב שיקרא

לא יעוררו שם מרת הדין, אבל אחר שיצאו חייבים. אלא דלפי מה שכתב רמ"א דדוקא ציוס חופטו, כן כתב צ"י ד"ה ח"ל שגלי הלקט] בשם שגלי [ה]לקט [סימן ג]. וימי משחה מיקרי מועד גצי חתן כמו שכתב [צ"י] בשם ריב"ז א' [מוצא צמדיי מגילה רמו חתן] ריש סימן [קל"ב] [קלה], ולמה יאמרו חתנון צשאר ימי המשחה כשיש שם החתן, דהא צראש חדש שאין נופלים הוא משום דקריו מועד כמו שכתב צ"י [כאן] בשם שגלי [ה]לקט [שם] עלמא, וכאן כל ז' ימי משחה קרוי מועד. על כן נראה לי דכל ז' ימי משחה לא יצוא החתן לצית הכנסת מטעם זה, שלא ימנעו

שערי תשובה

(י) האב"ד. עיין באר היטב. מה שכתב בשם הט"ז ביו"ד. ועיין בספר פרי האדמה [ח"א רמב"ם תפילה ה. טו] ובכרכי יוסף [אות ג] דמנהג ירושלים שלא לומר תחנונים בבית המת אף שאין שם אבל, ע"ש. ומה שכתב בבית היטב בשיירי כנסת הגדולה יהוש כו', לא ידעתי מה שאיטיה הכא, וכמו מיידי לענין מילה שאף שמת אביו קודם שנולד מכל מקום כשמלין אותו אין אומרים תחנון, ע"ש. ועיין באשל אברהם [אוצר מפרשים ס"ק ב] בשם תשובת מהר"ש [והיה חיים] כשאין אבי הבן בעיר, ועיין שם שכתב שאף שאין מלין בבית הכנסת כי אם בבית אבי הבן, כיון שהקרובים הולכים לבית הכנסת ומתפללים שם אין נפילת אפים, ע"ש. והיינו כמנהג הכנסת הגדולה שכתב [באר היטב] לקמן ס"ק י"ב. ועיין באר יעקב [סימן קלא סעיף ד] שיש מקומות נוהגין כשיש מילה בבית הכנסת אשר שם הרוב העיר, והוא הישיבה משאר בית הכנסת שכעיר, אין אומרים תחנון בכל בית הכנסת שבעיר. ודוקא כשהם מתפללין בשוה עם בית הכנסת הגדולה ולא קודם להם או אחריהם. וכתב הוא ז"ל דהוא הדין יחיד שמתפלל בביתו בשעה שהצבור מתפללין אין צריך לומר תחנון, וכל שכן הוא נגדר אחר הצבור. ועיין סימן רס"ג [סעיף יב] לענין קבלת שבת. ועיין בורע יעקב סימן מ"ג. ועיין באליה רבה [ס"ק ז] שבפראג נוהגין כשיש מילה בבית הכנסת ישינה וחדשה שאין אומרים בשאר בית

ביאור הגר"א

[ח] ונ"פ דן נהגו בו. דאתקש לחג בפרק ג' דמועד קטן ט"ו ב': [ט] ונ"א בו. דאתקש ג"כ לרגל, כמו שכתוב בפרק א' דמועד קטן [ו. ב] ובפרק א' כתב בשיירי כנסת הגדולה סימן קכ"ח בהגהת

צבושי שרד

(**) ט"ז סק"ו כל שכן אם מתפללין בזמניו, כל"ל: (ו) שם בשעה זו. פירוט, בשעה שהצבור מתפללין: (ט) מ"א ס"ב כיסוי פנים. קל"ח קשה לי

אינה מפסקת צין ישראל לצניחה שבשמים, (י) וכל שכן כשמתפללין זמנין צנית (י) בשעה זו ואין להם שפר חזרה דיש שם נפילת אפים, כן נראה לי: **ד (ח) ב"ד"ה**. כי נפילת אפים → רמו למדת הלילה כו', כן כתב צ"י [ד"ה כתב רע"ן] בשם מהר"י אבוהב. ונראה שאין לחוש לזה כל

ומן שאין ודאי לילה אלא צין השמשות, דלא גרע מליל אשמורת שהוא קרוב ליום: **ל (ט) ד"ה** בבית האב"ד. הטעם צ"י [ד"ה ח"ל שגלי הלקט] משם שגלי [ה]לקט [סימן ג] משום דכתיב [ש]

והפכתי חגיגים לאצל, ע"כ. ואם כן כל ז' קאמר, דהא מדמיין לחג דהיינו ז' ימי החג, ומצוה שם שגם שאר יודיו ותחנונים אין אומרים שם. ומכל מקום נראה לי לחלק, דנפילת אפים לא יאמרו אפילו האחרים כלל, הן צנית האבל הן אחר שיצאו, דכבר מוכח ריש הסימן דצריך לומר תחף אחר תפלת י"ח. אבל שאר תחנונים כגון והוא רחום, ודאי האחרים המתפללים יאמרוהו צנית אחר שיצאו משם לציתם, ולמה יהיו פטורים מזה (י) והא חוצת גזרתי ציינו שקבעטם בכל שני ותמישי כמו שכתוב צסימן קל"ד [סעיף א]. כן נראה לי: **(י) ונ"א בבית החתן**. וצוה נראה דאפילו יוצא אחר"כ לצימו אין צריך לומר תחנונים כגון והוא רחום, כיון שהיה צנית הכנסת בשעת התפלה וחלה עליו השמחה, וכן צמילה. מה שאין כן צנית האבל שזכרנו [ס"ק ט], ששם אין הטעם משום שחל עליו צער כן צנית האבל, דגם האבל עצמו אין פטור משום צער אלא שגדת הדין שולט עליו ואין ראוי להעשור אז נפילת אפים שרומנו למדת הדין ג"כ, כמו שכתוב בלבוש [סעיף ד], ועל כן גם האחרים לא יעוררו שם מרת הדין, אבל אחר שיצאו חייבים. אלא דלפי מה שכתב רמ"א דדוקא ציוס חופטו, כן כתב צ"י ד"ה ח"ל שגלי הלקט] בשם שגלי [ה]לקט [סימן ג]. וימי משחה מיקרי מועד גצי חתן כמו שכתב [צ"י] בשם ריב"ז א' [מוצא צמדיי מגילה רמו חתן] ריש סימן [קל"ב] [קלה], ולמה יאמרו חתנון צשאר ימי המשחה כשיש שם החתן, דהא צראש חדש שאין נופלים הוא משום דקריו מועד כמו שכתב צ"י [כאן] בשם שגלי [ה]לקט [שם] עלמא, וכאן כל ז' ימי משחה קרוי מועד. על כן נראה לי דכל ז' ימי משחה לא יצוא החתן לצית הכנסת מטעם זה, שלא ימנעו

באר היטב

(ט) ב"ד"ה. ואם נמשכה מנחה עד הלילה ממש, אין נופלים, [מ"א ס"ק ט]. וצין השמשות מותר, ט"ז [ס"ק ח]: (י) האב"ד. ר"ל, דאין אומרים שם תחנה כלל. גם אין אומרים למנחה [שיר מונמור, אבל זאת צרימי אותם אומר. ז' ואין אומרים שם הלל אפילו צתנוכה, מהר"י"ל. אבל התניא כתב דדוקא צראש חדש אין אומרים הלל, שאינו אלא מנהג, אבל צתנוכה אומרים. וכתב המ"א [ס"ק ז] דצתנוכה טוב שיקרא כל אחד הלל צניתו, וכן כתב [מ]הר"ן. ועיין צ"י דכ"ס ט' כתב דוהוא רחום שאומרים בשני ותמישי כריכין האחרים המתפללים שם שיאמרוהו צניתם אחר שיצאו משם, אבל רחום ומנון לא יאמרוהו כלל אפילו צניתם, ע"ש הטעם. ובס"ק שאחר זה כתב דאפילו והוא רחום לא יאמרוהו אחר"כ צניתם, כיון דלא שייך לאומרו צמקומו, ע"ש. וצו"ד סימן שצ"ו [ס"ק ז] כתב סתם בשם הרוקח [סימן שטו] שאחר גמר תפלה אומרים תחנון, ע"ש, ולא קא מפליג צין רחום ומנון לצין והוא רחום, וצ"ע. וצנאר הטיב אשר לפני כתב צוה [ה]לשון, ונראה מדבריו דגם צנית האבל אין צריך לומר אחר"כ, כיון שלא אמרו צמקומו, עכ"ל. ולא ידעתי מה נראה מדבריו שייך הכל. גם נראה דאשתמיטתיה מה שכתב הט"ז צו"ד בשם הרוקח כמו שכתבתי, ועיין שם ס"ק (א') [ד] [ג] מה שכתבתי שם. כתב בשיירי כנסת הגדולה [הגב"י אות יח] דלף צימוס שמת אצטו קודם שנולד אין אומרים תחנון

הגהות רעב"א

(ב) [מ"א סק"י] וצ"ע צמדיי וצירי מזמור. וצרכה כתיבי יש שאומרים אותו צנית האבל, ויש שאין אומרים אותו. ומשכחה שאין גוון לאומרו, שהרי אלא ומשעה צאצ וקושו זה לזה, ובשעתה צאצ שחרית אין אומרים אותו, מניא סימן ס"ח. וכן צ"י אות כ"ו ובסימן תקנ"ה צנור אות י"א:

קצו"א מברא יתן יתן ה"א

אפיס כו': ט קרוב. עיין מ"א. עבר רש"י השנה משכימין מפני שיש לאלול להטובתן כן. ועיין ע"ז אות ח'. י בבית. עיין מ"א. העלה במחנה יאמר צימו, ונבלש חשש אין אומר אפילו לאמר שלח. לנחמה כע"ז אות יו"ד, ואפס צין ח"י הלל ג"כ אין מפסיק. ומלמד כחז הלל דסכות ובי ימים דפסק שצונעו, שמע מינה צאל שקובד מתו כרגל לא מנעיה לטעם מה חג [כו'] אף אצל, דאומרים הלל, אף חזי הלל דפסק, ואפילו להלכות [פסוקי ד] דמדת הדין מחוזה י"ל ביום טוב ושנת אין מדת הדין מחוזה. וי"ל לנו הדין אס מתפלל צניח האצל בשנת מון שצעה אומרים אז הרממים ודקמן [כו'] ודקמן [כו'] לדקמן [כו'], וי"ל

(ח) בלי"ה. עיין ט"ז. ויש לחלק, כי באשמורת מחחיל להגביר מדת יום, עיין לבוש סעיף ג' ועיין אליה רבה אות ח'. ועיין טור בשם רב (נטוראי) [נטוראי] דנפילת אפיס רשות, (מדאין נופלים בבית חתן), ועיין פרי חדש [סוף אות ב] הנכחה ממגילה כ"ב [ע"ב] רב לא נפל על אפיה דלא רצה למטרע ציבורא, משמע רשות הוא. (עיין סימן רס"ח סעיף י"ג, ולא דמי לכאן). וכתב אליה רבה אות ח' בלא נפילת אפיס אין חשש שיאמר המזמור רחום וחנון, יע"ש. והטעם, כי נפילת אפיס הוא להכניע מדת הדין, לילה, אין לעשות בלילה. הא בלא נפילת אפיס אין חשש לומר מזמור תהלים, וכן נראה לי: (ט) פ"א. עיין ט"ז. בלבוש [סעיף ד] באבל הטעם

דמדת הדין מתוחה עליו, שלא להגביר, כמו בלילה. ובחתן, כיום טוב, שלא להתעורר דין, יע"ש. ולפי זה תחנן בלא נפילת אפיס אפשר שיש רמז רי"לה, מה שאין כן לדרש מה חג שבעה כו'. ואפילו אין שם אבל, רק מתפללין במקום שמת אין אומרים תחנן. ויראה דביום השבת במנחה דמקצת ככולו אומרים תחנן ולמנצח יענך ושיר מזמור, עיין מ"א אות יו"ד, ולטעם חג אין אומרים. ולטעם הלבוש, י"ל למנצח, וכן כתב אליה רבה [ס"ק] ט'. ואבל עצמו לכולי עלמא לא יאמר למנצח ושיר מזמור. ומה שכתב הט"ז נפילת אפיס צריך מיד, עיין מ"א [ס"ק] א', ועיין [ט"ז] אות יו"ד חזר מזה. כתב ארך [סימן] [ס"ק] ב' בשם רוקח [סימן] שטן) אחר גמר התפלה אומרים תחנן, וסותר לכאן, עיין אליה רבה כאן [שם], ואפשר והוא רחום ושאר תחינות מיירי. והנה באבל להלבוש אומרים וידוים וסליחות¹⁰³, ולטעם מה חג אין אומרים מה שאין אומרים ביום טוב, ומהאי טעמא למנצח ושיר מזמור אין אומרים. והוא הדין בחופה, דיום טוב שולח, אין אומרים בחתן למנצח ושיר מזמור. מה שאין כן במילה, דאין יום טוב, רק שקבלו בשמחה [שכה קל, א], אומרים סליחות כשחלה בתענית צבור, וכדבעינן למימר לקמן אי"ה. וביו"ד [סימן] שפ"ד הביא הט"ז [ס"ק] א' הרב ר"ח (מונא במהרש"ל בהגות הטור שם) היה אבל בזמן בה"ב, ואמרו סליחות אצלו, [ע"כ]. וקשה למה אמרו סליחות אצלו. ובמילה אומרים למנצח יענך, עיין ש"ך יו"ד [סימן] רס"ה [ס"ק] כ"ד, וכן משמע בהג"ה שם [סעיף יג]. דאל ארך אפיס עם למנצח שוין. עיין אליה רבה [ס"ק] יו"ד בשם כנסת [הגדולה] [הגב"י] מילה בבית (מפני הקור) ובעל ברית מתפלל בבית הכנסת, אין אומרים תחנן. בן ממזר, מסופק האליה רבה תחנן, ושיירי כנסת הגדולה הגב"י אות יט). (הא נימול ליום א' כביו"ד סימן רס"ז סעיף א' בהגה. אומרים תחנן). בן ממזר, מסופק האליה רבה [שם] קצת, ויראה דינו כישראל גמור, ואין אומרים תחנן. וי"א בסוף הסימן אות ט"ז אבאר קצת דיני תחנן ולמנצח ושיר מזמור, וכאן אין התאריך. ועיין מה שאכתוב באות יו"ד מזה: (י) ופ"א. עיין ט"ז. חולק בין חתן ומילה דחלה שמחה עליהם והיו פטורים, תו פטורים אח"כ. מה שאין כן באבל לטעם הלבוש, ואף לטעם רוקח י"ז מה חג לא שייך באחרים כלום, לכן אומרים והוא רחום אח"כ. וחזר מזה, דאף באבל אין אומרים כשיצאו והוא רחום, דכיון דאומרים אותו בין י"ח לנפילת אפיס ממילא שייך זה לזה, ומקומו מיד אחר ח"י. דאם לא כן אין מפסיקין [עיין מ"א ס"ק א'], לכן אף אח"כ אין אומרים והוא רחום, דלא כמו שכתב [הט"ז] באות ט"ח. ומה שכתב חתן כל יו"ד ימים כו', הפרי חדש [אות ד] כתב כן בפשיטות, וכתב מה שכתב הר"ב ביום חופתו הא יום ה' (כשרוך לעשות נישואין ביום יו"ד כו') אומרים, ומפני שמהרא"י בפסקיו [הרומת הרשן ח"ב] כתב בסימן פ' בשם הגאון מהר"ד אייזק [הט"ז] שאף ביום (ח') [ה] כו', כתב כן. גם הפרי חדש חולק ואומר בשחרית ביום יו"ד אומרים נפילת אפיס, יע"ש. משמע אפילו אצל החתן. והנה מהרא"י ו"ל הביא ראייה מלמנצח בערב פסח שאין אומרים בבוקר משום שחיתת הפסח אחר חצות, הוא הדין כאן, יע"ש. והנה כל שכן הוא, דהתם אי אפשר להקריב קודם חצות, וחופה יכול. עיין תוספות פסחים ריש מקום שנהגו, ג' א ד"ה מקום וירושלמי שם [פ"ד הלכה א] אמר הרי עלי עולה משש שעות ולמטן אסור כל היום. והנה בערב שבת מוסיף מחול על הקודש שיהא וודאי יום, כבסימן רס"א סעיף ב', והוי מצות עשה מן התורה, ולאמה אומרים בשחרית תחנן, ומה לי ביום חופה או תוספות כל שהוא, מכל מקום מקצת יום שבת הוא, וכן תוספת יום טוב * . ואלמה ואלמנה ביום חופה פשוט דאין אומרים תחנן, אבל שלושה ימים אח"כ אפשר דג"כ אין אומרים, עיין אה"ע סימן ס"ד סעיף א' ב'. מה שכתב הט"ז ראש חדש, הנה בראש חדש בכאן אפיס ג"כ ב' הוא יומא חלפה לה בין חסר למלא, הביאו הפרי

ע"ה ג בראש [בלי"ה]. יט אומרים שאין נפילת אפיס אלף לפני ספר תורה:

ערך לחם למהריק"ש

סעיף ג בראש [בלי"ה]. יט אומרים שאין נפילת אפיס אלף לפני ספר תורה:

מחצית השקל

ויהי נועם. וכתב עוד בעשרת ימי תשובה יאמרו שם אבינו מלכנו. ובספר עטרת זקנים [ס"ק] ג) כתב דביום התענית שאומרים סליחות, גם בבית האבל יאמרו סליחות, אבל לא וידוים ותחנונים. וכתב בספר אליהו זוטא [ס"ק ח] בשם מלבושי יום טוב [אות ד] דכשאין אבל במקום המת ואפילו הכי מתפללים שם, דיאמרו תחנן. ובספר אליה רבה [שם] נראה דאין זה ברור לו כל כך, ע"ש: אב"י ואני זאת בריתי אומר. ר"ל, אף על גב דבתשעה באב אין אומרים אותו כמו שכתוב לקמן סימן קנ"ט [סעיף ב]: וז"ל הרוקח כו' דעשרה שפירשו מן הצבור. ר"ל, כיון דאיכא פוסקים דסבירא להו הוא הדין עשרה שפירשו מן הצבור אין אומרים הלל, וכמו שכתב הטור סימן תכ"ב, ואם כן לדידהו מקום המיוחד לציבור דהיינו בית הכנסת. וניהו דקיימא לן [שם סעיף ב] אפילו יחיד אומר הלל, מכל מקום בבית האבל יש לסמוך על דעה זו שלא לומר הלל: דהא יחיד גומר בו לבו"י עמא. ולא פליגי אי יחיד אומר הלל, דוקא בראש חדש. וא"כ בתוכה אודא לה טעם שני של רוקח. וסבירא ליה למ"א דטעם שני עיקר, או דסבירא ליה דרוקח לא אמר דאין אומרים הלל בבית אבל אלא בצירוף שני הטעמים, וא"כ בתוכה דליכא רק טעם אחד אומרים הלל: סימן תרצ"א בטור. שכתב בשם בעל העיטור [עשרת הדברות, מגילה ק"ג] הא דאמרינן [מגילה יט, ב] מגלה שאני כתובה בפני עצמה אלא כתובה בין שאר הכתובים אין קורין בה כצבור אבל ביחיד שרי, וכתב בעל העיטור דעשרה שפירשו מן הצבור קורין בה ביחידים דמי, והטור חלק דכצבור דמיא. וכתב הרב ב"י וד"ה כתב ב"ה ו"ל דבעלמא גם בעל העיטור מודה דעשרה שפירשו מן הצבור כצבור,

בעשרה ובאמת רחוק ממנו ד' אמות, מכל מקום סתמא דמלתא לא היה כן. ועיין ביו"ד ריש סימן של"ד (סעיף ב ובהגה): (פ"ק ח) אפילו כו', ונראה דענין כיסוי פנים קאמר. דלאמירת תחנן בלי כיסוי פנים אין צריך לצירוף צבור: בשעה שהצבור אומרים תחנן. ולא כשעומדים בתפלה במקום אחר. והיינו מדקאמר יכול ליפול תחנן עם הציבור: ועיין סימן ג"ה סעיף כ' והוא הדין כאן. שכתוב שם שאם שמע אומרים קדיש או קדושה והוא חוץ לבית הכנסת, מכל מקום יכול לענות עמהם. וכתב [הש"ע] ורוקח שאינו מפסיק כינו לבית הכנסת עבודה זרה¹⁰⁴ או צוואה: (פ"ק ט) קרוב כו'. וברקנ"ט כו' פ"א יתכן בערב ראש השנה. דאם ימתין עד שיאיר היום לא יהיה רשאי לומר תחנן, דהא בערב ראש השנה ביום אין אומרים תחנן. אלא מבואר בסימן תקפ"א אי אירע שנמשך עם הסליחות עד שהאיר היום, מכל מקום יאמרו תחנן, היינו משום דרוב פעמים מסיימים קודם אור היום וכמו שכתב מ"א שם [ס"ק יג]. מה שאין כן להמתין כל פעם לכתחלה עד שיאיר היום וליפול על פניו זה אינו נכון: לבו"י עמא אין נופלין. ר"ל, אף על גב דבסוף הלילה נחלקו רמ"א עם רוקח¹⁰⁵, אבל תחלת לילה כולי עלמא מודים: דתחלת הלילה תגבורת הדין. ובהו לכאורה אודא לה קושיא של ט"ז [ס"ק ח]. שכתב דבין השמשות מותר ליפול על פניו דלא גרע מליל אשמורת שקרוב ליום, דשאני בין השמשות דמתחיל תגבורת הדינים. ואולי סבירא ליה מכל מקום כיון שבין השמשות ספק לילה, לא גרע מליל אשמורת דהוי ודאי לילה, ועיין בספר אליה רבה [ס"ק ח]: ונראה פ"י דע"ה אבינו מלכנו. ר"ל, בעשרת ימי תשובה אם נמשך חפלת המנחה עד סמוך לחשיכה ידלג אבינו מלכנו כו': (פ"ק י) בבית

שאלות ותשובות
מהר"ם מרוטנבורג

לרבנו הגדול
רבי מאיר ב"ר ברוך זיע"א
מרוטנבורג

יוצא לאור מחדש על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
עם הוספות והשלמות, תיקונים ושינויי נוסחאות
ציונים ומקורות, הערות ומקבילות

כרך ראשון
דפוס פראג

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים • תשע"ד

מתריעין על פרגמטיא ואפי' בשבת, ואמר הכי יוחנן כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל: L

תרו

וששאלת זבלו של בכור מהו בהנאה.

נראה דאף על גב דכל הקדשים לית בהו קדושה האי' אית ביה, והיכא דבכורות מועטים ולית דמי לזבליהון ונתערב בזבל אחרינא ליכא למיחש. והיכא דנפישו בכורות ונפיש זבליהון ואית ליה דמי, ההוא זבל דשרי לבעלים וכל ישראל כיון דבכור ייב רחמנא מתנה לכהן כל דאתי מיניה דכהן הוא, כדקתני [מעילה יבג] הפרש והזבל של מוקדשים הרי אלו מותרין ויפלו דמיהן ללשכה, קתני מותרין אלמא לית בהו קדושה ומאן דשקיל מיניה לית ביה מעילה ויפלו דמיהן ללשכה. וכיון דזבל מותרין² אינון ממונא דקודש הוא, הילכך מאי דלא חזי למזבח יפלו דמיו ללשכה, הכי נמי בכור מתנת כהן היכא דנפיש זבל דבכורות יתן הוא או דמיו לכהן:

תרה

ת"ר כל סעודה שאינו של מצוה אין ת"ח כו' [פסחים מט,א].

וששאלת היאך אנו אוכלין בנישואין בת כהן לישראל [או] בת תלמיד חכם לעם הארץ, או כשמקזיזין ואדם מזמין את חבירו, או כשיש לו אורחים, הא סעודות רשות ניהו. שמוא על כן נהגו לומר שירות ותושבחות

שינויי נוסחאות

תרג' 1. אם היה צריך ביתו, במהד' בלוק: ואם צריך. תרד' 1. האי, במהד' בלוק: הא ממונא. 2. מותרין, בכת"מ: דמוקדשין. תרה 1. שאינו, במהד' בלוק ובגמ' לפנינו: שאינה.

פי' התורה לריקאנטי פרשת קורח עה"פ הברלו מתוך העדה). אמנם האשכול לקוטי הלי' תפילה (לה,א) כתב דהטעם שאין נוהגין ליפול על פניהם בערבית הוא משום דתפילת ערבית עצמה היא רשות לכן לא הטריתו חכמים ליפול על פניהם, אבל אם ירצה יפול על פניו כדברי רב שר שלום. וכ"כ המנהיג שם שלא נהגו כן אלא במנחה שהיא עת רצון והיא חובה. תרד' כתי"פ סי' טז. כל התשובה בתפ"מ ח"ב סי' קצא (תשובות). תרה כתי"מ סי' קצא. כל תשובת המהר"ם במרדכי פסחים סי' תרד-תרה, הג"א פסחים פ"ג סי' ט,

תרג' מתשובת רב שלום גאון

7 ← ששאלת מהו שיפול אדם על פניו בערבית ויבקש רחמים, ולא פירשתם אם בחול אם ביום טוב.

הו' יודעים אם בחול מותר לפול על פניו אחר תפלת ערבית ואפי' בציבור, וכן מנהג בבית רבינו ש[ב]בבל, ואם בשבתות ויו"ט יחיד אי(ן) צריך לבקש רחמים או לפרנסה או שיש לו חולה בתוך ביתו או שיש לו צורך מותר ליפול על פניו לשאול כל צרכיו, דאפי' תוך י"ח ברכות מצינו שיש לו רשות לבקש רחמים, דאמר רב חייה בר אשי אמר רב [ע"ז ה,א] אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפילה אם יש לו חולה בתוך ביתו אומרו בברכת חולין] אם היה צריך ביתו לפרנסה אומרה בברכת השנים, ואמר ר' יהושע בן לוי (ו)אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפילה אם בא לומר אחר תפלתו כסדר וידוי של יום הכיפורים [אומר], ק"ו לקבוע שאילתו בתוך י"ח קובע, ליפול על פניו לא כל שכן.

ושוב מצינו שבזמן שיש מאורע וצריך אדם לרחמים יבקש ויפול על פניו ביחיד בכל תפילה ואפי' בשבת, דאמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב [שבת יא,א] יפה תענית לחלום כאש לנעורת, ואמר רב חסדא וכו' ביום ואפילו בשבת, וכ"ש ליפול על פניו שאין בכך כלום. אבל בציבור לא יפלו על פניהם, ואם חס ושלום עומדים ישראל בדוחק, מותר לבקש רחמים וליפול על פניהם בשבת ואפי' בציבור, דת"ר [ב"ב צא,א]

תרג' הרמב"ם בהלי' תפילה ה,טו פסק שאין נפילת אפים בציבור בערבית ויש יחידים שנופלים על פניהם בערבית. א. הובא כן בשמו בסדר רב עמרם גאון סוף סדר תפילת ערבית (סי' צב), המנהיג הלי' תפילה (עמ' קכ במהד' מוסד הר"ק), שבלי הלקט ענין תפילה סי' ל (וכתב שם בשם גאון אחר שאין ליפול וכן המנהג בישראל), טור או"ח ס"ס רלו, ובד"מ וב"ח שם כתבו בשם האגור סי' שלב דמנהג בני אשכנז וצרפת שלא ליפול על פניהם בערבית, וכך פירשו המקובלים (ראה ב"י קלא,ג בשם מהר"י אבוהב, וד"מ בשם

Schwadron, Shalom Mordecai

ספר

דעת תורה

הגהות וביאורים חידושים ופסקים על

שלהן ערוך אורח חיים

מהגאון הנודע שר התורה ועמוד ההוראה רבן של ישראל

מרן שלום מרדכי הכהן זצוק"ל

(אבד"ק ברעזאן)

ובסופו

שו"ת על סדר השו"ע שבחלק זה

(לוקטו מכל חלקי שו"ת מהרש"ם בכת"ק והנדפסים)

— חלק ראשון —

יוצא לאור בפעם הראשונה מכת"י הגאון המחבר

(אפס קצהו נדפס בס' ארחות חיים)

ערוך ומסודר ויוצא לאור ע"י נכדו

הרב שלום מרדכי הכהן שברדן הי"ו

ראש ישיבת

בית מדרש גבוה להוראה (לבני עדות המזרח)

בסיועם של

מפעל מעין החכמה

בעיה"ק ירושלים תוכב"א

שנת תשי"ח לפ"ק

קפד אורח הלכות נשיאת כפים סימן קל קלא חיים

ואי לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון שתשים עלינו שלום. הגה ובמקום שאין עולין לדוכן יאמר כל זה בשעה שהשליח לצור אומר שיש שלום ויסיים צדדי שליח לצור שיעשו הקהל חמץ. (הר"ן פי' הרוחב):

קלא דיני נפילת אפים. ובו ח' סעיפים:

א אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמאל. הגה וי"א דיש להטות על כל ימין והעיקר להטות (ריב"ש סי' רי"ג ורי"ב בשם הרוקח) בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו על כל ימין משום כבוד תפילין ובערבית או כשאין לו תפילין בשמאלו יטה על שמאלו (מנהגים) ולאחר שגפלו על פניו יגזיח ראשו ויתחנן מעט מיושב וכל מקום ומקום לפי מנהגו ומנהג פשוט לומר ואנחנו לא נדע כו' וחצי קדיש אשרי למנלה (עור) ואפי' צימים שאין אומרים תחנון אומרים למנלה מלבד צרי"ה וחנוכה ופורים וע"פ ועיו"כ וע"ז צ"ח (מנהגים וע"ל סי' תקכ"ט):

ב נפילת אפים מיושב ולא מעומד. הגה וי"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וסי' בחוכו אצל בלא זה אומרים תחינה בלא כיסוי פנים וכן מנהגים (צ"י בשם רוקח סי' שכ"ד) וחלר צהכ"י הפתוח לצהכ"י (מנהגים) או בשעה שהצבור מתפללין אז אפי' יחיד צדיחו אומר תחינה בנפילת אפים (ד"ע פי' אגור):

ג אין נפילת אפים בלילה ובליילי אשמורת

דעת תורה

דכיוני מוגף ולא נעול ג"כ כנעול דמי, ואם תלוי רק וילון לפני הפתח כפתוח דמי, ע"י זכחים כ"ה ב, "שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות היכל פסולין וכו', בזמן שהוא פתוח ולא בזמן שהוא נעול, פשיטא מוגף כנעול דמי, וילון מאח, [וילון פרוש כנגד הפתח אם כנעול דמי או לא, רש"י], אמר ר"ז הוא עלמנו אין נעשה אלא כפתח פתוח, וע"ש ברש"י דכיון וללגינותא בעלמא עביד לא השיב כנעול, וה"נ צ"ה.

ובדין עזרת נשים שכחצ מהרי"ל [והובח צמג"א דיכולים ליפול גם נפילת אפים, הטעם הוא] משום דיש צו חלונות [והוי כלפני הארון, וכמ"ש מג"א בפתח], ול"ע היכי דהחלונות למעלה מקומת איש, וע"י זכחים קי"ח ב. : רואה שאמרו לא רואה כולו אלא רואה מקלתו, צ"ע ר"פ עומד ורואה יושב וחינו רואה מאי וכו' ע"ש.

ד סעיף ג': אין נפילת אפים בלילה. ע"י שו"ת מהר"ם → צ"ב הישנות סי' תר"ג שכחצ צה"ל: הו' יודעים בחול מותר ליפול על פניו אחר תפילת ערבית (** ואפי' בצבור, וכן מנהג צדיק רבינו בצבל וכו' עכ"ל, והוא חשו רב שלם גאון, וע"ש דגם בשבת כשיש מאורע חוץ ביהו כגון חולה וכדומה מותר ליפול על פניו ולבקש רחמים ביחיד ולא בצבור. L

באפך וכו' (תהלים ו'), אבל רחום וחנון וכו' אינו פסוק בשום מקום.

76 ** אין כונת אומ"ר ז"ל דיש מחלוקת בזה, דהא גם לדברי השו"ע בין השמשות אומרים נפ"א, ורק בלילה לא, ע"י ט"ז ומג"א כאן, אלא כונתו לציין דאע"פ שכבר התפללו מעריב (מבעוד יום, כמו שנהגו בזמנם), מ"מ מותר לומר נפ"א כ"ז שאינו לילה יעושה. L

סימן קל"א

סעיף א': אין לדבר בין תפלה לנפ"א. עמג"א סי' ק"ד סק"צ ולבושי שרד שם צדין ש"ן שלא פסע עוד ג' פסיעות, דמ"מ רשאי לילך למקום אחר ליפול נפילת אפים.

על צד שמאל. ע"י ט"ז מ"ש מהצ"י בשם כלבו, ומש"ז [מ"ש מהצ"י עוד טעם שנופלים על כל שמאל, דהסיבת שמאל דרך חירות הוא, ולכן חנו מנכניעין עלמנו בחיותו דל וכו'], וע"י כלבו שכחצ [עוד טעם כדי שיעמוד דרך חירות] מפני שצנפילת אפים מוחלין לו כל עונותיו, [שהוא מתודה ונופל על פניו כמשה רבינו ע"ה, דכתיב ואשצ צהר וגו', ואחוכי עמדתי צהר] זו עמידה, ואחאנפל לפני ד"ו זו נפילת אפים, כך עשינו אנחנו כל אלה עכ"ל], והובח גם צה"ר, וע"ש [צה"ר] בשם מט"מ הטעם מפני שיחזק חינו ע"ה שכצ בעקידה על כל שמאל.

סעיף ב': נפילת אפים מיושב ולא מעומד. עמג"א סי' קל"ד סק"א דוודוי ל"ל מעומד, וכן מה שנאמר צו חטאנו, [ולכן ל"ל א"ל ארך אפים וכו' (שאוונרים קודם הולאת ס"ת) מעומד, מפני שיש צו "חטאנו"]. (*)

וחצר ב"ה הפתוח לב"ה וכו'. [עמג"א דאם ציהכ"י נעול לא], ואם הדלת סחומה

(*) ולפי"ז צ"ע האיך אומרים "רחום וחנון חטאתי לפניך" בנפילת אפים מיושב, כולע"ד כונת אומ"ר ז"ל בציון זה, ואולי ר"ל דמלות אלו יאמר מעומד ואח"כ יפול על פניו, אבל לא ראיתי נהגין כן וצ"ע. שוב הראה לי ח"א בס' פי"ע ומטעמי השלחן שהביא מס' מצות השם דהא דנפילת אפים מיושב היינו אחר תיבת "חטאתי", ובשם הר"ש הביא דאפשר דא"צ לעמוד בזה, והוא הסביר דבריו משום דפסקים הוא דקורא ואינו חידוי ע"כ, ולא הבנתי דאורבה הפסקים מתחילים: ד' אל

20

ימה שאמר ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשונים. כשימנן שקודם זה ואני כתבתי שם (מוד"ה ומה זנוהגים) שאפשר לאין לזוהר מלהפסיק אלא בדברים שאינן מענין תפלה אבל זכרו כיון שהוא מענין התפלה שפיר דמי:

ר"ח א ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשר יום בני הזוהר כמו שאמרו חכמים ז"ל (ויקרא יט א) אין רינה של תורה אלא בלילה [א]:

ר"ט פרטי רמזי דינים המחודשים המבוארים בזה הסימן

[א] אין אוכלים ולא שותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שלפני מטהו:

א וכשירצה לישן יקרא קריאת שמע דאמר רבי יהושע בן לוי אף על פי שקרא

רבינו שבבבל [ד] שנופלין על פניהם בערבית (ב) (ג) חוץ מערב שבת:

סימן רלח

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן [א] צריך לזוהר בלימוד הלילה יותר מבשל יום:

א (ב) ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשל יום בני הזוהר כמו שאמרו חכמים ז"ל אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר (איכה ב יט) קומי רני בלילה. גרסינן בעירובין בפרק הדר (סה). אמר ריש לקיש לא איברי ליליא אלא לגירסא וגרסינן בפרק עושין פסין (שם יח): אמר רבי ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב הילכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצויין ללמוד המבטלן ענשו מרובה: ב כל שכן שאם יארע לאדם מקרה שלא השלים חוקו בלימוד היום שישלימנו מיד בו בלילה ולא ידחהו כלל כדאיתא בפרק הדר (שם) רב אחא בר יעקב זיף ביממא ופרע בליליא פירוש היה לו חוק קבוע ללמוד כך וכך ליום ופעמים שהיה טרוד ביום ולא היה יכול להשלימו והיה משלימו מיד בלילה:

הלכות הלילה והעונה

סימן רל"ט

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] מצוה לקרות קריאת שמע על מטהו ואם די בפרשה ראשונה: נוסח ברכת המפיל חבלי שינה: פסוקים שאומר סמוך למטתו והשכיבנו: [ב] היאך יפשוט חלוקו ויהיה בצניעות:

א (ב) וכשירצה לישן יקרא קריאת שמע דאמר רבי יהושע בן לוי אף על פי שקרא קריאת שמע בבית הכנסת דרכי משה

אומרים תפלה בחתימות ברכות וכתב שם דכן כתב רש"י בספר הפרדס אמנם מנהגינו לאמרו וכן משמע שם מדברי הרמב"ם אך צריך עיון בהג"ה שם: (ב) והמנהג אינו כן וכן כתב האגור (סי' שלב) ויש בו טעם על פי הקבלה:

פרישה

שבת. משמע דוקא בערבית לא היו נופלים הא זמנחה היו נופלים בערב שנה שלא כמנהגינו. וזאגור כתב שאין ליפול בלילה אפילו בחול ויש בו סוד על פי הקבלה. רמ"א (דרכי משה אות ג):

ר"ח א ובענין לימוד הלילה וכו' א איברי לילה אלא לשינתא כבר חירו דגירסא. אע"ג דאמרינן לא איברי לילה אלא לשינתא כבר חירו בתוספות פרק הדר (עירובין סה. ד"ה אלא) דכאן איירי בלילות תקופת תמוז וכאן איירי בלילות תקופת טבת. ונראה לי דרבה לומר בתקופת טבת יהיה עיקר לילה ללימוד ובתקופת תמוז העיקר לשינה אבל מכל מקום בלילות הקלרים חייב ללמוד מעט דומיא מה שכתבו בתקופת טבת לא איברי לילה אלא לגירסא דלריכין נמי לישן:

ר"ט א וכשירצה לישן [וכו'] מצוה לקרותה על מטהו. לאו

בשביל בני אדם שבאו בין הפרקים ולא שמעו ברכו. ונותן טעם לדבריו כיון שבלאו הכי מפסיקין בפסוקים אין חוששין להפסיק. (ה) ואני כתבתי למעלה שאין להפסיק אלא במה שתקנו הראשונים. וכתב עוד שבערב אחר שגומרין תפלת ערבית נוהגין לומר פיטום הקטורת שאומרים אותו וזכר למקדש וקטורת היה גם בערב. (ו) אבל השיר שהיו אומרים במקדש אין לומר בערב שלא היו אומרים אותו במקדש בערב [ג]. וכתב עוד על שם רב שר שלום גאון (י) שמותר ליפול על אפים ולבקש רחמים אחר תפלת ערבית אפילו בצבור וכן המנהג בבית

ב וכן המנהג בבבל שנופלין על פניהם וכו'. המנהג אינו כן וכן כתב האגור (סי' שלב) ואיכא טעם נכון על פי הקבלה: ר"ח א ובענין לימוד הלילה יותר ויותר מבשר יום בני הזוהר וכו'. האחרונים קיבלו לומר משכני עד קומי, שכני ומקומי עד שכני, קומי. דמחג שבעות שאומרים מגילת רות שכתוב בה (ג יג) שכני עד הצוקר עד תשעה באב שאומרים מגילת איכה שכתוב בה (ב יט) קומי רוני בלילה לראש אשמורת, שכני, לאין לריך לקום קודם אור הצוקר כדי ללמוד תורה כיון דהלילות קלרים. אבל מתשעה באב שאומרים קומי עד חג השבעות שאומרים שכני, קומי, חייב לקום קודם אור הצוקר בראש אשמורת ללמוד כיון דהלילות ארוכים:

ר"ט א וכשירצה לישן וכו' מצוה לקרותה על מטהו. הלשון משמע דשעשה שהוא שוכב על מטהו קורא והיינו דוקא על לכו וכתב ה"ר יונה דוקא דלכא טירחא לקום ממטתו ועיין

Caro, Joseph, 1488-1575

שולחן ערוך אורח חיים

עם פירוש

מקור חיים

מרבניו יאיר חיים בכרך זצלה"ה
בעל "חות יאיר"

מופיע לראשונה מכת"ק

ערוך ומסודר עם הערות והארות
על ידי
הרב אליהו דב פינס

חלק שני

מפעל תורת חכמי אשכנז
מכון ירושלים . תשד"מ

ג. אין נפילת אפים (ט) בלילה ובליילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום: * ד. נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית (י) האבל ולא בבית החתן ולא בבהכ"ג ביום מילה ולא כשיש שם (יא) חתן: הגה ודוקא שהמילה או החתן צאוהו צ"ה אבל אם אין (יב) המילה צדכ"ג

באר היטב

צנית צעה זו ואין להס ס"ת דיש שם נ"ה. ט"ז ועיין צככה"ג: (ט) צלילה. וצין השמשות מותר ט"ז: (י) האבל. ר"ל דאין אומרים שם תחנה כלל. גם א"ח למנח שיר וזמור אבל ואני זאת צריתי אותם אומר. וא"ח שם הלל אפ"ו צחוכה ונהר"ל אבל התניא כתב דדוקא צר"ח א"ח הלל שאינו אלא ונהג אבל צחוכה אומרים. וכתב המ"ח דצחוכה עוב שיקרא כל אחד הלל צניתו וכ"כ הר"ן. ועיין צט"ז דצס"ק ט' כתב דוהוא רחוס שאומרים צני והי צריצין האחרים המתפללים שם שיאמרוהו צניתם אחר שיאלו ומשם אבל רחוס ותנון לא יאמרוהו כלל אפ"ו צניתם ע"ש הטעם וצס"ק שא"ח"ז כתב דאפ"ו והוא רחוס לא יאמרוהו אחר כך צניתם כיון דלא שייך לאמרו צמקומו ע"ש. וצ"ד ס"י שע"ו כתב סתם צס"ה הרוקח שאחר גמר תפלה אומרים תחנון ע"ש ולא קא מפליג צין רחוס ותנון לצין והוא רחוס וצ"ע. וצנח"ר היטב אשר לפני כתב צזה"ל ונראה מדצרי"ו דגם צנית האבל א"ל לומר אח"כ כיון שלא אמרו צמקומו

מקור חיים

דוקא כשמתפללין בעשרה דה"ה אבל יחיד בביתו. [מג"ד סק"ש. לא בבית האבל — אפילו אחר שיצאו משם וכן בחתן, שם. אבל תחינות אומרים גם שם, עיין מ"ש בקונטרסים דהרוקח לא כ"כ]. [מג"א. לא בבית האבל — ולא למנצח ושיר זמור, ובאלו אין המנהג כן. ובדין הלל עמג"א]. ולא כבה"כ ביום המילה — בהגה' מנהגים אחר י' בטבת¹² דמילה בבה"כ אין אומרים תחינה בכל העיר. ונ"ל דר"ל אפילו יחידים בביתם, משא"כ בבה"כ אחר דכקהילה אחרת דמי, ובזה אינו נגד הגה' הסמוכה, והוא מפסקי מהרא"י סי' פ"א, נזכר ג"כ במנהגים שם. ומ"מ נראה דוקא תחנון המיוחד לצבור הואיל דשמחת הברית מפורסם בצבור בכסא דאלי' בנרות וכריתות ברית^{12*}, משא"כ יחיד אפילו בבה"כ בתחינה ובקשה וידוי שלו, נ"ל. וכן מותר בתענית. ולא כשיש שם חתן — בערב ובקר, הא אין שם חתן

76 ג. אין נפילת אפים בלילה — ובשו"ת מהר"ם סי' תר"ג ראיתי דיש נפילת אפים אחר תפילת ערבית, ומפני כך לא מחיתי בחבורה יום כיפור קטן בער"ח שחל ביום ה' ר"ל שחל ר"ח יום א' שאז נוהגין להתענות ולומר תחנונים יום ה' ונמשך לפעמים עם חשיכה טרם יגיעו לתחנון¹⁰, ועמ"ש ר"ס ק"ח לענין אמירת אשרי. [אין נפילת אפים בלילה — ובבין השמשות אין להחמיר. מג"ד].

ד. לא בבית האבל — אפילו אבל כל דהו ואף תינוק בן יומו, עעו"ת. ומזה דבאין אבל כלל גופלין¹¹, ומ"מ אומרים סליחות מידי דהוי ביום המילה, כי תחנון ממש שהוא מסירת גפש שאני, ודוק. כתב הרוקח שמ"ש א"א תחנון בבית אבל היינו אחר י"ח, מ"מ אחר גמר תפלה אומרים, ומביאו בט"ז בי"ד סי' שע"ו ס"ק ב', וצ"ע. עוד נ"ל דלאו

קיצור הלכות

ג. אין נפילת אפים צלילה — ונה שכתב שו"ת ונהר"ס דיש נפילת אפים אחר ערבית, ונ"ו צחורה דערצ ר"ה שעושין יו"כ קטן.

9 ד"פ, ושם הוא תשובת ר"ש שלום גאון. 10 ר' בט"ז. 11 ראה בברכ"י אות ג. 12 אות מ. *12 ר"ל מה